

14. Фостен Д. Германская армия. 1914-1918 / Д. Фостен, Р. Мэррион; Пер с англ. М.а. Мальцевой; Худож. Д. Эмблтон. - М.: ООО "Издательство АСТ": ООО "Издательство Астрель", 2003. – 62, [2] с.: ил. – (Военно-историческая серия "СОЛДАТЪ").

Аннотация

В данной статье рассмотрена проблема повседневной жизни киевлян в 1918 году. Источниками для исследования послужили воспоминания очевидцев событий. В статье показан историографический комплекс материалов по данной проблеме и истории повседневности в Украине, проанализированы факторы, которые влияли на повседневную городскую жизнь Киева в указанное время.

Ключевые слова: история повседневности, повседневная жизнь, Киев.

Annotation

This article describes the problem of daily life of Kyiv inhabitants in 1918. The sources of investigations were based on the memories of the eyewitness of the events. In this article the author presents the historiographic work on this problem and the history of daily life in Ukraine, analyzes the factors, which had influenced on the daily urban life of Kyiv during the mentioned period.

Key words: contemporary history, daily life, Kyiv.

Оксана Грибан

(Київ)

ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

В статті розглядається історія створення та початковий етап історії червонохрестного руху на території України в кінці ХІХ на початку ХХ століття.

Ключові слова: Товариство Червоного Хреста, українські губернії, охорона здоров'я.

Товариство Українського Червоного Хреста є одним із найбільш численних і впливових громадських об'єднань незалежної України, до компетенції якого входить вирішення, за сприяння держави, найбільш значимих проблем, пов'язаних із поліпшенням системи охорони здоров'я населення, подолання різноманітних соціальних хвороб та ін. Зважаючи на це, вивчення історичного досвіду діяльності цього громадського об'єднання

має значну актуальність.

Окремі аспекти функціонування червонохрестних організацій в Україні знайшли своє висвітлення у працях М.А. Журби, МЛ. Івченко, С. Кармалюка.[9; 10; 11] Проте дотепер не було цілісного дослідження історії російського червонохрестного руху в Україні в кінці XIX – на початку XX ст., що зумовлює значну наукову актуальність вивчення цієї проблеми.

Метою статті є висвітлення історичних обставин, створення та аналіз початкового етапу діяльності червонохрестних установ в Україні в період Російської імперії. Відповідно до мети основними завданнями роботи є вивчення особливостей зародження червонохрестного руху у світі, визначення обставин створення перших організацій Червоного Хреста в Російській імперії та його поступову мілітаризацію з боку державних органів влади.

Історія Українського Червоного Хреста безпосередньо пов'язана з історією Російського імперського Червоного Хреста кінця XIX – початку XX ст. та Російського товариства Червоного Хреста в період становлення більшовицької влади в країні.

Кожне явище суспільного життя має свою передісторію. Товариство Червоного Хреста в нашій країні існує більше ста років. Проте історія його має багатівікове минуле. Упродовж минулих століть збройні сутички між державами зводили в могили мільйони життів, а надто обмежена кількість медиків не в змозі була надати потерпілим навіть найнеобхіднішої допомоги. До того ж бракувало медикаментів, перев'язувальних засобів, не було пристосованих госпіталів і санітарного транспорту. Боротьба за нові ринки збуту промислових товарів та колонії змушувала пануючі класи підтримувати ідеї про неминучість війн, як звичайного явища. Тому в кінці XIX ст. виникла потреба в незалежній міжнародній організації з допомоги військовослужбовцям і мирному населенню під час війни.

У червні 1859 р. в Північній Італії біля селища Сольферіно відбулася битва французьких та італійських військ проти австрійської армії. Швейцарський банкір Анрі Дюнан став свідком цієї битви. Під враженням страшної картини загибелі багатьох тисяч поранених воїнів, яким не надавали ні якої медичної допомоги, він за власні кошти організував загін добровольців. Пізніше Анрі Дюнан вирішив створити товариство для допомоги пораненим та хворим воїнам. Свою ідею він обґрунтував у книзі “Спогади про Сольферіно”, де пропонував недостачу лікарів військових санітарних служб держав поповнювати добровольцями, які проходили спеціальну підготовку ще в мирний час і яким під час війни надавався нейтральний статус на полі бою.[5, с.8]

У 1863 р. в Женеві діяло благодійне товариство під керівництвом адвоката Густава Муаньє. “Громадський комітет допомоги пораненим”. У жовтні 1863 р. з членів цього комітету та відомих швейцарських діячів було створено “Комітет п’яти”, який складався з Анрі Дюнана, Гюстава Муаньє, генерала Гійом-Анрі Дюфора, лікарів Луї Аппиа та Теодора Монуара. “Комітет п’яти” очолював командуючий швейцарською армією генерал Гійом-Анрі Дюфор. Комітет почав підготовку міжнародної конференції з питань надання допомоги пораненим під час війни.[5, - с.9]

У жовтні 1863 р. в Женеві зустрілися 26 представників благодійних товариств з 16-ти країн світу. На зустрічі вони домовилися про створення товариств допомоги хворим і пораненим у військовий час. У серпні 1864 р. відбулася конференція благодійних товариств і дипломатів різних європейських держав. За результатами конференції 22 серпня 1864 р. було підписано Женевську конвенцію, яка з доповненнями діє і сьогодні.[2, - С.3] Женевська конвенція передбачала недоторканість військово-санітарних установ та їх персоналу під час військових дій та надання останніми допомоги пораненим і хворим не тільки своєї армії, але й ворожій, якщо бійці потраплять у полон або тимчасово будуть знаходитися на території, яка захоплена ворогом (супротивником).[1, - С.4]

Після підписання конвенції, у ряді країн виникають товариства Червоного Хреста, а Женевський комітет перейняв на себе функції Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Своім місцезнаходженням Комітет обрав Женеву, в якій він знаходиться і сьогодні. Незважаючи на те, що Комітет отримав назву Міжнародного, представники інших країн до нього не входили. Під час ротації керівного складу Женевського комітету використовується принцип заміщення вибулого члена на іншого виключно з громадян Швейцарії. Такий однобічний підхід до комплектування складу Міжнародного комітету зумовлений нейтральним статусом Швейцарської конфедерації з 1815 року. Принцип забороняє Швейцарії брати участь у будь-яких військових конфліктах та війнах. Тому як незацікавлена країна Швейцарія виступає незаангажованим організатором діяльності Міжнародного Комітету Червоного Хреста.[21, С.86].

Однак в історії України ще до підписання Женевської конвенції та створення Червоного Хреста були відомі приклади милосердя по відношенню до поранених та хворих воїнів під час бойових дій. Наприклад, при Азовському “засадному сидінні” з 7 червня по 26 вересня 1641 р., допомогу пораненим і хворим надавали жінки. Під час постійних атак турків, вони з’являлися на валах, перев’язували поранених, приносили їжу голодним воїнам.[18, - С.13]

В військовій історії Росії відома діяльність боярина Ф. М. Ртищева під час російсько-польської війни середини XVII ст. Про його діяльність згадував у своїх працях історик В. О. Ключевський.[12] Супроводжуючи армію, боярин залучав населення для евакуації з поля бою поранених та створював у районі воєнних дій лікувальні пункти. У повоєнні часи Ф.М. Ртищев організовував збір коштів, для викупу полонених захоплених кримськими татарами і проданих невільниками до Туреччини.[13, - С.123]

Допомогу пораненим та хворим за допомогою сестер милосердя “Хрестовоздвиженської громади” надавав під час Кримської війни 1853-1855 рр. військовий хірург М. І. Пирогов. Лікар організував діяльність в Севастополі центр допомоги пораненим військовим, де працювали сестри милосердя.[19, - С.202] Діяльність сестер милосердя переконали хірурга у необхідності організованої допомоги пораненим та хворим воїнам на громадських засадах із залученням до цієї роботи перед усім жінок.[8, - С.28] На думку професора М. Л. Вільямінова, М.І. Пирогов раніше Анрі Дюнана висловив думку про необхідність створення цивільної благодійної організації з надання допомоги хворим та пораненим воїнам.[7, - С.23]

Перший офіційний документ про заснування організації Червоного Хреста в Росії датований 15 травня 1867 р. Російське товариство Червоного Хреста (РТЧХ) отримало цю назву пізніше – в 1879 р. До цього товариство Червоного Хреста називалося “Спілкою опіки хворих і поранених вояків”. З моменту створення у 1867 р. РТЧХ основним своїм завданням визначало сприяння, під час війни, військовій адміністрації по догляду за пораненими і хворими воїнами та допомога їм, по мірі можливості, ліками та надання їм іншої необхідної допомоги. Пізніше до статуту РТЧХ було додано функцію сприяння військовополоненим, як росіянам так і іноземцям у російському полоні.[20, - С.3]

До 1893 року товариство залишалось виключно мілітарною благодійною організацією, яка надавала допомогу лише військовослужбовцям. У 1893 році до статуту товариства було внесено пункт про допомогу мирному населенню як у військовий час, так і від стихійних лих.

Отже, з моменту створення Російське товариство Червоного Хреста було зорієнтовано на потреби армії, а вже потім на допомогу населенню. Тому з моменту створення керівництво РТЧХ прагнуло встановити тісні зв'язки із державними структурами та армійським керівництвом. Будучи добровільним товариством (у статуті визначався принцип добровільності членства, фінансування та отримання пожертв), РТЧХ координувало свою діяльність з державними та військовими чиновниками, які визначали основні напрямки роботи осередків товариства. Крім того особисте сприяння товариству

надавала імператриця Марія Федорівна та члени царської сім'ї.

Зацікавленість військових у врегулюванні стосунків між армією та Червоним Хрестом була викликана відсутністю в структурі Російської імперської армії органів що відповідали за доглядом і допомогою пораненим, інвалідам та військовополоненим.

В другій половині XIX ст. РТЧХ створює розгалужену систему місцевих управ(комітетів) товариства. Осередки товариства створюються в губернських та повітових містах Російської імперії. В Україні перша місцева червонохрестна управа була створена 25 листопада 1867 року у Таврійській губернії за сприяння відомого громадського діяча Г.В. Жуковського.[14, - С.18]

Осередки товариства дотримували матеріальну та фінансову допомогу від заможних промисловців, купців, громадських та релігійних діячів. Вони не тільки фінансували діяльність товариства, але і суттєво впливали на прийняття рішень керівними органами Червоного Хреста.

В Києві місцева управа створюється за ініціативи дружини київського генерал-губернатора Л.І. Безак. До Місцевого дамського комітету (офіційна назва управи) увійшли дружини та дочки заможних киян. Основним завданням комітету було створення за кошти благодійників матеріального резерву на випадок війни. Одночасно товариство допомагало і Київському військовому шпиталю при Кирилівській лікарні. Щорічно з комітетського бюджету виділялось на лікування і утримання хворих 700 крб. Крім того з 1873 р. за кошти товариства утримувались 10 сестер милосердя, що працювали при шпиталі.[6, - С.30-31]

На початку XX ст. Російський Червоний Хрест поширює свою діяльність на цивільне населення імперії. Осередки товариства створюють мережу медичних закладів з обслуговування дітей, жінок та малозабезпечених верств суспільства. В українських губерніях відкриваються дитячі поліклініки, лікарні, утримуються богодільні, ведеться боротьба з інфекційними хворобами У 1902 р. в Харкові за сприяння професора І.Троїцького було відкрито дитячу лікарню та поліклініку Червоного Хреста. Київська та Подільська управи надавали фінансову допомогу при будівництві Бактеріологічного інституту та робітничої лікарні.[15, С.7-8]

З початком першої світової війни для координації діяльності РТЧХ при Військовому міністерстві створюється Військово-санітарне відомство. Відомство контролювало осередки Червоного Хреста та ставило його в залежність від військового відомства. Під час бойових дій представники Червоного Хреста вводились в управлінські структури російської армії. Керівництво справами Товариства на фронтах здійснювали

уповноважені. Головні уповноважені контактували з керівниками фронтів, а уповноважені співпрацювали з керівництвом арміями. В ставці Верховного головнокомандуючого російською армією постійно перебував представник Головного управління Червоного Хреста.

Змінюються і функції товариства. До повноважень РТЧХ на період війни належала допомога державним органам одягом, медикаментами, продовольством; формування та обладнання пунктів першої допомоги пораненим; формування та утримання пунктів харчування та відпочинку при залізницях і евакопунктах; організація евакуації поранених та хворих солдат; утримання військових лікарень; допомога і утримання військових інвалідів.[4, - С.2]

У перші місяці війни українські управи Червоного Хреста відкрили близько 40 шпиталів, 71 етапний і 37 рухомий лазарет на 35 тис. ліжок та організували 24 передові медичні загоны.[3, - С.27] У Києві на кінець року для обслуговування поранених військових було відкрито 100 шпиталів Червоного Хреста.[15, - С.10]

До 1917 р. чисельність ліжко-місць у шпиталях Червоного Хреста зросла до 300 тис., їх обслуговували близько 2,5 тис. лікарів та 20 тис. сестер-милосердя, ще близько 10 тис. медпрацівників Червоного Хреста працювали у шпиталях Головного військово-санітарного управління російської армії.[9, - С.37]

З затягуванням бойових дій російський уряд все більше і більше стикався з відсутністю фінансів на утримання військово-медичних установ та допомоги інвалідам та біженцям. Тому в січні 1917 р. в структуру Головного управління РТЧХ було введено представника державного контролю, і запроваджено фінансовий моніторинг звітності Товариства. Моніторинг фінансової діяльності мав здійснювати департамент цивільної відповідальності державного контролю. Він же визначав основні напрямки витрат коштів зібраних управами Червоного Хреста.[16, - С.261]

Після лютневої буржуазної революції 1917 р. Тимчасовий уряд Росії посилює контроль над РТЧХ. До складу Головного управління товариства вводиться комісар по справам РТЧХ. Згодом Тимчасовий уряд ініціює зміну керівного складу товариства. Керівником Товариства став граф П.М. Ігнатьєв, його заступниками А.А. Ільїн та В.І. Дзюбинський.[17, - С.423]

Влітку 1917 р. було розроблено декілька проектів об'єднання РТЧХ та військового відомства і створення на базі Червоного Хреста військово-санітарного управління. Обговорення проектів тривало аж до захоплення у жовтні 1917 р. влади більшовиками.

Джерела та література

1. Аврашов В.М. О Красном Кресте: Сборник. / В.М. Аврашов. – К.: Здоровье, 1970. – 77 с.
2. Акодус Я.И. Краткий очерк истории Советского Красного Креста. / Я.И. Акодус. – М.: Медгиз, 1958. – 127с.
3. Барсуков М.И. Красный Крест и Красный Полумесяц СССР. Исторический очерк. – М.: Медгиз, 1955. – 156 с.
4. Бертенсон С.Б., Гогель С. Год на войне 1914-1915. Красный Крест на северо-западном фронте. – Пг., 1915.
5. Бори Франсуаза. Возникновение и развитие Международного гуманитарного права. / Франсуаза Бори. – М.: Международный Комитет Красного Креста, 1991. – 48 с.
6. Боцяновский В.Ф. Исторический очерк деятельности Российского общества Красного Креста. – Спб., 1896.
7. Вильяминов Н.Л. Н.И. Пирогов и вопросы частной помощи на войне. / Н.Л. Вильяминов // Русский хирургический архив, 1907. - №1. – С.21-27.
8. Воропай А.В. Н.И. Пирогов и краснокрестное движение. – М.: Медицина, 1985. – 48с.
9. Журба М.А. Міжнародні зв'язки Українського Червоного Хреста: Монографія. – К.: МП. Леся, 2007. –212 с.
10. Івченко Л. Український Червоний Хрест в Києві (1919-1942 рр.) // Матеріали до історії української медицини. – Т.2. – Чикаго, 1988.
11. Кармалюк С. Організація Червоного Хреста в Україні в 1867-1920 рр. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Кам'янець-Подільський, 1998.
12. Ключевский В.О. Курс русской истории: Сочинение в 9-ти томах. / В.О. Ключевский. – М.: Мысль, 1988. – Т.3. – 414 с
13. Козловский И.Ф. М. Ртищев: историко-библиографическое исследование. / И.Ф. Козловский. – К.: ти-фия Имперского ун-та им. Св. Владимира, 1906. – 200 с.
14. Лечебные заведения и иные санитарные учреждения российского общества Красного Креста и состоящих под его флагом прочих общественных организаций и частных лиц. – Пг.: Государственная типография, 1914. – Ч.2. – 102с.
15. Михайлов Д. Красный Крест и сестры милосердия в России и за границей. – Петроград-Киев, 1914.
16. Новый состав Главного Управления Красного Креста // Вестник Красного Креста. – 1917. - №1.
17. Новый состав Главного Управления Российского Общества Красного Креста // Вестник Красного Креста. – 1917. - №2-3.
18. Попов М.А. Азовская оборона / М.А. Попов. // Исторический журнал. – 1945. - №3. – С. 28-31.
19. Тарле Е.М. Крымская война. / Е.М. Тарле. – М.: Военно-морское изд-во КНВМФ СССР, 1943. Кн.2. – 648 с.

20. Устав состоящего под высочайшим покровительством ее императорского величества государыни императрицы общества о раненых и больных воинах (3 мая 1867). – СПб, 1873.

21. Юрківський В.М. Країни світу. Довідник. / В.М. Юрківський. – К.: Либідь, 2001. – 368с.

Аннотация

В статье рассматривается история возникновения и начальный этап истории краснокрестного движения на территории Украины в конце XIX в начале XX века.

Ключевые слова: Общество Красного Креста, украинские губернии, здравоохранение.

Annotation

The article reviews the development and history of the Red Cross initial phase of the movement in Ukraine in the late nineteenth to early twentieth century.

Keywords: Red Cross Ukrainian province health.

Віктор Котвицький

(Київ)

1-Й ЕТАП КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ ПІД ЧАС «ВОЄННОГО КОМУНІЗМУ» В УКРАЇНІ

В статті досліджується роль політики «воєнного комунізму» у першому етапі колективізації в Україні.

Ключові слова: воєнний комунізм, колективізація, класова боротьба.

В основі політики "воєнного комунізму" лежали націоналізація промислового виробництва, згортання товарно-грошових відносин, заміна їх державним регулюванням, розверстками, зокрема продовольчою, трудові мобілізації, на селі – створення комітетів бідноти (комітетів незаможних селян), комун та радгоспів. Цей бік "воєнного комунізму" досить добре досліджений радянською історіографією. Однак вона завжди обстоювала тезу про те, що "воєнний комунізм" був політикою вимушеною, зумовленою громадянською війною, іноземною інтервенцією, економічною блокадою країни Рад. Сучасні історики схиляються до думки, що "воєнний комунізм" став головною причиною громадянської війни, постійно інспірував її, а не навпаки. [1, С. 245].

Заходи проведені більшовиками в сфері поземельних відносин зовсім не означали, що вони остаточно відмовились від намірів комунізації села. Про це можна судити хоча б з матеріалів V конференції КП(б)У, яка відбулася у середині листопада 1920 року.